

DOCUMENTS

PROVENANT DE LA GUENIZA DU CAIRE

Les deux fragments que nous publions plus loin appartiennent à la Bibliothèque du Consistoire israélite de Paris et proviennent de la Gueniza du Caire. Ils ont été mis à notre disposition par M. Israël Lévi, qui nous en a signalé l'intérêt.

Le premier, qui est daté de l'an 1413 des Séleucides (4102), est un acte de vente à réméré passé entre deux co-proprétaires d'une maison. Par suite d'un accord survenu entre l'un de ces propriétaires et un tiers, accord que la justice s'était refusé à reconnaître pour des raisons que nous ignorons, il se voit obligé, probablement pressé par des besoins d'argent, de céder sa part de maison à son associé, se réservant le droit de rentrer en possession de la dite part au cas où il trouverait les moyens de la racheter à son nouveau propriétaire. Il continuera cependant à l'habiter pendant quatre ans.

Le nom du tiers mentionné ici *אלשיך אבר יעקוב מר' יוסף בר מר' דויד* se trouve également dans un autre contrat daté de l'an 1404 Sél. (= 1093). (Voir Cowley, *Cat. Bodl.*, 2878, 66.) Ce contrat est écrit sur une bande de parchemin de la longueur de 40 centimètres pliée en deux et très détériorée par endroits. Il contient plusieurs corrections interlinéaires et des membres de phrases biffés. L'écriture est rabbinique égyptienne, légèrement inclinée à gauche. La transcription est celle qui est adoptée ordinairement et les points diacritiques sont rares.

Le deuxième fragment est une lettre écrite en arabe avec des caractères hébraïques sur une feuille de papier de 23 centimètres de longueur sur 17 de largeur. Elle est adressée d'une localité située entre Ramleh et Jérusalem. Le nom du destinataire, écrit en

caractères arabes, qui se trouve au verso de la lettre, nous permet de la dater de la seconde moitié du XIe siècle. Ce nom est, en effet, retrouvons ailleurs (V. Cowley, *Cat. Bodl.*, 2877, 32 et 2878, 54) en relations avec נסים ביר' נהראי (T. S., 13: 16¹⁹ et *id.* 13: 17²).

Au surplus, un נהראי ר' est mentionné dans la lettre. Or, ce נהראי ר' est cité comme témoin dans un acte de mariage daté de 1030 (T. S., 20., 7). M. Wormann (*J. Q. R.*, 1907, p. 737) suppose que ce נהראי ר' est le père de R. Isaac Alfasi, mais cela ne paraît guère vraisemblable, car il s'agit d'un נהראי ר' nommé יוסף, dont le nom complet est, d'ailleurs, אבי יעקב יוסף בן עלי אלפאסי (Cf. Cowley, *Cat. Bodl.*, 2878, 54).

La lettre renferme des détails curieux sur la Palestine et la vie juive à cette époque en Egypte. Elle mentionne encore les noms de אסחק, סירי אבי זכריה, יהודה ברהון, מוסי, סירי אסחק, car ces noms se retrouvent dans d'autres lettres adressées à בן נסים ר' נהראי dont il existe toute une série (V. Cowley, *Cat. Bodl.*, 2876, 40, etc.) et qu'il serait intéressant de publier en entier, car elles nous fourniraient des renseignements précieux sur les relations commerciales des Juifs de l'Orient et particulièrement de l'Égypte au XIe siècle.

B. CHAPIRA.

I

Recto.

וכאן) אל ראי אלי הטיב לה ולי שהודתה וג' כן הוה חצור אלי בית דין אלשיך אבו סהל מר' ור' מנשה בר מר' ור' יהודה הזקן היקר החכם והנבון נ"ע וקאל לנא באן קד אסתקר ביני ובין בר מר' דויד אלשיך אבו יעקוב מר' יוסף דידוע אללכדי נ"ע פי אלנצף אלדאר אלתי לי אלמורותה מן ואלדתי רצי אללה ענהא ורח(מה)א אלתי הי שרכה מר' עמרם בר מר יוסף נ"ע אמר לם יסוג אלחכם לנא דלך אלסתקראר פרגע יטלב . . . . אלקאלה ממא כאן אסתקר חיה לם יגידה אלחכם (פ)שאגרנא משאגראת (אחחר?) עלי אן (חררת?) אנה אינא כחירה וכרגנא גמיעא . . . מן שריקה אלחכם

פנטר אלשיך אבו אלפרנג) מר' עמרם שריכי ברמ (אלדוי?) ארכר בצ . . אל . . יוסף אלצו . . נ"ע . . קד אטל אמרנא אליה פדאלתה . . . רע אן ינחסה אלחמיה ותפצל באן יקום במא ללשיך אבו יעקוב דנן ויווח (קציה)תה ויכון אלסתקראר אלדוי יאחי ביני ובניה שרחה (אלדוי) קד סוגה לנא אלחכם והו אן . . . מנה אלנצף מן אלדאר אלדוי לה בחלה מאיה דיני בינ קטע ופצל בדיני ישראל ונימוסי אומות שר(ט) אנה יסכנני פי אלמוצע הדא (ט)ול העולם מדה ארבעה סנין אולהון מסתהל אדר ראשון מן סנה אחיז לשטרות ואכרהון סלך שבט מן סנה אחיז לשטרות אסכן ואסכן מן אותה פי אלנצף אלדוי אנה פיה סאכן אלמן מדה הדה אלארבעה סנין אלמקדם דכרהא לה ולחמס מני אלנקלה מנה טול הדה אלמדה פאן סהל אלכאלך לי ודוקני אלחלה מאיה דיני רדחהא אליה מע מ"א ואנב אלסלטאן ילזמה פי דלך מן אלנקל ואלגעאלה ואן חעדר עלי אלנקל ואלגעל . . . . צור אלחלה מאיה דיני דפעת (כמסין) עלי דלך אסתעדח אלנצף אלמקדם

לה דכרה אלדוי קד בעתה איאה בחלתה מן אלנקל מאיה דיני ודפעת לה מ"א עלי אלרהן יקום מה פי מדה ג' סנין ויכון אסתעדתי הדא אלנצף עלי אי קציה אסתרהא אמ"א ואבחה אן אסתעידה בהדא אלמ(בלג) או באקל או עלי סביל אלמתנה או בחכם נימוסי אומות העולם אלחצוק ליס לה אן ודן ולמה חבחה (אלנצף) בחלה מאיה כמה אבחה מנך לודיני פי דלך בואגב אלסלטאן אלנקל ואלגעל ואן עליה מן אלמן

מאיה
 כמסין דני' במתנח
 ה מפורסמה (בחסם?) שרוט
 (אלמיתנות אן סהל אללה לי אלמאל
 ה ויה אלט' דני' אלמקדם
 דכרהה הפעממה לה ולם יעד
 אלוי מלכי אלדי הו נצף אלדאר
 אלמקדם דכרהה כמלא באן לא יכון
 אסתרדארהה אללא לנפסי חסב
 מלא אסחקר ביננא אנני מתלא
 אדתי הקצת אלרבעה סנין
 לסכני פי מוציעי אלדי אמא פיה
 אלאן ללא א... מנה לגיירי ואשרט
 פירא מתלאה הלא אשרט ואן
 מצרים
 עלי לעניי מן אלאן
 כמסין דני' אן צח בבית דין
 בשני עדים אנני קד פעלתי
 שי מן דלך ואן אי שי אחתאגדי

Verso.

צח אלמלך לה וצאר באלדאר כלתה
 לה ואנתקלת אמא מנהה וסלמחהה אלי
 מר עמרם דנן מן גיר מדאפיה וללא
 ממאנניה וללא חנה וללא אחתנאג כל עיקר
 פלמא הקרתה הדה אלמחקרוראה
 כל הלא בינהמה
 בשדההמה
 ואבמההמה ואיתהמה...
 קאלא לנא גמיצא אלשיך אבו סהל מר' ור' (מנשה בר מר' יהודה)
 הזקן היקר ומר' ור' עמרם היקור) (בר מר' יוסף)
 אשהדו עלוימא וג'
 יחרר אלכלאם פי אשרט פי אלהא(ר)
 רי... אל אחבר(ר).....
 אלשיך אבו סהל יצחק

II

Reelo.

כתב אטאל אללה בקאוך) (ואדאם סלאמתך וסעודתך מן אלקדם אל
 .... ען חאל סלאמה ועאפיה ללה אלחמד ל. כלון (מן) שעבאן ושוק למה
 קבלך כחיר אללה העאלא יקרב אלמנהמא בחתונה לאנה ולי דלך
 הקדם כחיר אליך ארני וצוליהה אליך ואמא אדבר אן מלא לך מעי כחאוב)
 וללא ראיה מנך ופי סאעתי הדה גאז בי אנסאן אן מגרבי פסאמהה ענך
 וקאל לי הו פי עאפיה ומעי גלא מן אלגרב פי מדכבאן ואחד ולקד לה
 מעי כתב פקלה לה מלא נכרה אללא כיהה ומשיה מעיה חתי הקאמא
 חואגיה ומדת מעיה אלי מוציעה דפע אלי אלכתב ופי גמלהה
 כחאב מן ענך פטרני סלאמתך כחיר אדמההה אללה לך וסאחור
 אל זיאהד ועז עלי אלרי קלה צאע לי מע ברהון אללה העאלא יגעלך
 פי חרין אלסלאמה ויכסף עליך ואמא וחק אבי מלא ואחד אללא ואסלה
 ענך אללה העאלא יטיב אכבאוך ואמא מלא דכרהה מן ביני אלכבי'
 (אלחויאב חסן אללה גואך ואחס אמלך ומלא וחק אבי אחסבההה איא
 (מן) ענך מלך הדיה אללה העאלא ללא יעדמני איאך ויגמע ביננא
 עלי כיר ועאפיה פתנער איש אלדי הטלב מני חתי אכתבה עלי
 פענה דלך ואן אכתרהה אלי וקח ועולוי למצער אנער איש אלדי תוחר
 חתי אכלג גרצך ואמא מא דכרהה מן אמנהאך פי אלחויאב חסן
 אללה גואך אמא הימא (מ) נקדו נלכס אכתי מן תוב קטן מרקע
 לאן אלכלד ללאחוראח כלאל לס יפתחו דכאן יפתחו דאר אללה העאלא
 יחסן לנא אלכלאץ אנגענין ואמא מא דכרההה אן כנה גאלס הימא או
 אן כאן לי הונא מעאש אלכלד מ(א)ת ואהלה פק(א) מוהא וכוץ ביר
 אלמקדם ומא ידכח הימא דכיהה ל(א פי) חל ולא פי סכח ואלטיד הימא מאחנין
 ראכלד כאודי כמדיה כחיר ואמא אן ש(א) אללה נ(סאפ)ר בעד אלצייאם צום אל

אלדאר מן עמארה יעמר מ' עמרם דנן מן מאלה
 בחיה יעלמני כמא ילומה פי דלך ויאכד כטי כמא
 יחואג אליה ויחסב דלך פאן סהל אללה אלמאל אצפה
 מלא ילומני מן דלך מע אנמקל ואלגעל וקמת בתי
 עלי אלקציה אלמשרחהה וקד געלה אמא מנשה
 למר עמרם טאמן פימא יהולאה מן הדה אלעמארה
 ומלא יקולה אן קומה עלידהה ויחאסבני בתך
 אלנאף לוס לי עליה פי דלך ימין מן סאיר צנוף
 אלאימאן הקוללהה (ול)פסיההה ואפיו חרם סתם
 ואפילו על ידי גנגול ואסחקר ביננא איציה אן
 יכון הדא אלכיהאב) אלדי (עליה הדה) אשרט עמי
 אלשיך אבי אפעל... מבורך הזקן בר
 מר' חנניה בר מר'... עה למלא...
 מתי מלא ת... מן הדה
 אשרט אלמ... אלי בית
 דין ופעל בית דין... אלחויאב
 ואן הקצת אלרבעה סנין... אלדי
 הקדם דכרהה ונאחז בארבעה איאם
 ולם אחצר אלתת מאיה דני' אלמקדם דכרהה

צינר אללה העאלא יקרב אלגהממע ואנא אסלך אן תחפצל ותשתרי
 לצביה בנת כאלתי מן גמלה אל עשרה אלדנאנר מעגרן אכצר ואזרק
 בג' הנאנר וכדלך תחפצל ותשתרי מנדיל לכפר תורה ותדפעהם
 למן יסאפר ללקירוואן ידפעהם לצביה בנת כאלתי ואלמנדיל
 כספר תורה ללקירוואן

Verso.

פלעל יכונו צהבה ברהון דכרה אללה בכיר או מע מן תראה ולא תפרט להם
 לאנהם לצביה יחימה אללה תעאלא ירוקך בנים זכרים וישהרנא פרחך
 וקד כנת כחבת אליך כהאב יב' ארגו וצולחם אליך ואנא אסלך אן תרא ען
 חאל אל דכאן ואן חכון פיה מקאמי לאני אערף מן עצביתך מעי כחיר
 חסן אללה גזאך עני ואנא אסלך לא חכלוני מן אלכתב פי כל וקח . . . כחבך
 לאן מא נרי הונא אחד לא ימור ולא יגי אללה תעאלא יגמע ביננא עלי
 אכר חאל ואן כאן סירי אסחק חאצר במצור תכצה סלאמי וכדלך ולדה
 וכדלך מוכי אללה תעאלא יחכם אלגמיע וכנת אשתהי לו אני במצר
 חתי אורי מן חקה פאן כאן במצר תכתב לי בדלך ותכתב לי כיה חאל (ד)כרה
 אלכהן פי אלדכאן וכיה סאיר אלמור אללה תעאלא לא יכלוני מנך וחק אבי
 לקד פרחת בכהאבך מחל מא פרחת בוצולי סאלם ואן כאנת לך הונא
 חאגה אכתב אלי פיהא אחי פיהא דארך ותבלג ר' נהראי אלסלאם ותהניה
 עלי בסלאמתה ועאפיתה לאן כאן וצל לי כהאב אלכהן (ד)כר אנה וגע
 פי ברקה ועז וחק אבי דלך עלי עטים פלמא סמעת בוצולה סרני דלך
 וקד גאז עלי הונא ופי אלרמלה וגעאן עטים ומא טמע בנא אחד
 לא אנה ולא מן ענדי ובקינא פי אלרמלה שהר עלי אלפרשה ופי
 אלקדס אכתר ונקול ברוך גומל לחייבים טובות ומא טמע לנא אחד
 באלחיה וכרג מן צירי מן יום אן כלית אלדכאן אלי אליום שראן עטים
 לו תלתה מא צדקה אללה תעאלא יכלף עלינא ויעגל באלכלף ואלבקה
 אלי' דנאנר תדפעהא ללכהן וכך רוחך אלסלאם וכידי אסחק ווא' ומוסי
 ור' נהראי וברהון וגמיע מן השמלה ענא כצה אלסלאם וכידי אבי דכרי(ה)

יהודה
 אל

TRADUCTION.

I

Voici l'accord qui nous convient à tous les deux :

Attestation, etc., Il en était ainsi : Le Scheikh Abou-Sahh, R. Menasché, fils de R. Juda, l'ancien, le sage, le vénéré et l'érudit — que son âme repose dans le Paradis — a comparu devant la Cour de Justice et s'est exprimé en ces termes : Une convention avait été établie entre moi et le Scheikh

Abou-Yacoub, R. Joseph, fils de R. David, connu sous le nom de El-Lébedi, au sujet de la moitié de la maison que j'ai reçue en héritage de ma mère — Dieu soit satisfait de son âme — et qui appartient par moitié à R. Amram, fils de R. Joseph — que son âme repose dans le Paradis —, convention que la justice n'a point ratifiée. Ce dernier me redemandant sa parole, par suite de l'opposition de la justice, nous avons eu ensemble plusieurs différends et nous avons fini tous les deux par quitter la voie de la justice; ce que voyant, mon co-propriétaire, le Scheikh Aboul-Faradj, R. Amram, fils de R. Joseph Elso... (que son âme repose dans le Paradis), que notre affaire touchait de près, entra dans une violente colère et consentit à remplace le Scheikh Abou-Yacoub en question et à le désintéresser de l'affaire.

Les conventions exposées plus loin, passées entre nous deux et agréées par la justice, sont les suivantes :

Je lui vends la moitié de la maison qui m'appartient pour la somme de trois cents dinars d'une manière décisive et définitive selon les lois d'Israël et la juridiction des autres peuples, à condition qu'il me loge dans ce lieu pendant un laps de quatre ans, à partir du commencement du mois d'Adar I de l'année 1413 des contrats (= 1102) jusqu'à fin Schebat année 1417 des contrats (= 1106), que j'habite et que je loge celui qui me plaira dans celle des deux moitiés de R. Amram que j'occupe actuellement, durant les quatre années mentionnées ci-dessus. Il ne pourra exiger mon départ de ce lieu pendant toute la durée de cet espace de temps. Et si Dieu m'accorde l'aisance et me fait gagner les trois cents dinars, je les lui rendrai avec, en plus, ce qu'il me demandera pour les droits de mutation et d'impôt revenant au gouvernement. Dans le cas où ces droits seraient trop lourds pour lui, je lui remettrais en même temps que les trois cents dinars (. . . .) autres à cet effet, et je rentrerais en possession de la moitié mentionnée ci-dessus que je lui ai vendue pour trois cents dinars en lui payant le nantissement des droits de mutation dans un intervalle de trois ans. La reprise de possession par moi de cette moitié sera effectuée sous telle forme que je préférerai, soit que je la reprenne (en la rachetant) pour la même somme, soit pour une somme moindre, soit encore sous forme de cadeau ou de donation, conformément à la juridiction des autres peuples. Il ne devra pas faire de diminution.

Et lorsque la moitié sera rachetée pour trois cents dinars comme je l'ai vendue, il devra me rembourser les frais de mutation et d'impôt, selon les tarifs du gouvernement. Il s'engage, à partir d'aujourd'hui, à remettre cinquante (cent) dinars comme don (aux pauvres), conformément au règlement des dons, au cas où, Dieu m'ayant accordé la somme de trois cents dinars susmentionnée, que je lui remettrai, il ne me rendra pas ma propriété, c'est-à-dire la moitié de la maison susmentionnée, restitution qui ne pourra être faite qu'à moi seul selon qu'il a été convenu entre nous par l'engagement en vertu duquel, au terme des quatre ans durant lesquels j'aurai le droit de jouir du lieu que j'occupe actuellement, je ne pourrai le céder à toute autre personne, m'engageant à verser cinquante

dinars aux pauvres de Misr, s'il est établi en justice, par deux témoins, que j'ai fait rien de pareil.

Si la maison nécessite une réparation que R. Amram entreprendra à ses frais, il m'en prévientra et prendra ma signature en établissant le compte, et si Dieu me facilite l'acquisition de l'argent, j'ajouterai ce qu'il me réclamera pour cela aux frais de mutation et d'impôt en me conformant au jugement établi. Et moi, Menasché, je déclare accorder pleine confiance à R. Amram pour toute sorte d'entreprise de réparation dont il se chargera et pour laquelle il me réclamera la moitié des frais, sans que je l'oblige à aucune espèce de serment grave ou léger, ni même à l'excommunication non déterminée, ou par la transmutation. Il a été également convenu entre nous que le présent écrit contenant les conditions sera déposé entre les mains du Scheikh Abi al Fadl... Méborach, l'ancien, fils de . . . . .

Si, le terme des quatre ans sus mentionnés étant échu, je n'apporte pas les trois cent dinars en question, la propriété sera à lui et toute la maison deviendra sa possession. Je m'en retirerai pour la livrer à R. Amram sans difficulté ni opposition, ni prétexte quelconque. Après avoir établi toutes ces conventions avec les témoignages et déclarations, le Scheikh Abu-Sahl, R. (Menasché), fils de R. (Juda l'ancien) et (le Scheikh Aboul Faradj) R. Amram nous dirent tous les deux : Attestez-nous, etc.

Atteste les paroles du contrat de la maison et.... (le Haber?)....
le Scheikh Abou Sahl Ishak (le Dayan ?).

II

Je t'avais écrit — Dieu prolonge ton existence et te conserve en bonne santé — de Jérusalem la... en bonnes dispositions, Dieu soit loué! le (5e?) écoulé du mois de Chabân et avec le grand désir de te revoir. Puisse Dieu (qu'il soit exalté!) rapprocher l'heure de l'union par l'effet de sa grâce, car il en est le maître. Mes lettres étaient parties — j'espère qu'elles te parviendront — j'y disais que je ne recevais guère de lettres de toi et que je n'en avais point eu connaissance, lorsqu'un homme du Maghreb passant par ici, je lui ai demandé de tes nouvelles et il m'a répondu : « Il se porte bien et même il est venu avec moi du Gharb dans le même bateau et j'ai ici des lettres qu'il m'a confiées. » Je lui dis alors que je ne m'en irais point sans elles, et, l'ayant accompagné jusqu'à ce qu'il eût terminé ses affaires, je me rendis avec lui à son domicile et il me remit les lettres parmi lesquelles il y en avait une de toi.

Cela m'a beaucoup réjoui de te savoir en bonne santé. Puisse Dieu te la conserver! Je lui ai demandé davantage et j'ai été peiné d'apprendre que tu as fait de mauvaises affaires avec Berhoun. Puisse Dieu (qu'il soit exalté!) te remplacer cette perte. Moi, par mon père, je ne vois personne sans m'informer de toi. Puisse Dieu (qu'il soit exalté!) rendre tes nou-

velles meilleures. Quant à ce que tu m'écris au sujet de la vente de la moitié des vêtements, que Dieu t'accorde une bonne récompense et réalise ton espoir. Par mon père, je ne le considère de ta part que comme un présent. Puisse Dieu (qu'il soit exalté!) ne pas me priver de ta personne et nous réunir dans l'aisance et la santé. Tu verras ce que tu as à me demander afin que je le note pour m'en acquitter. Et si je tardais à rentrer à Misr, vois ce qui te plaira, afin que je puisse te donner satisfaction.

Quant à ton offre au sujet des habits — que Dieu t'accorde une bonne récompense! — ici nous ne pouvons guère porter que des habits de coton rapiécés; car le pays est habité par des cultivateurs misérables qui n'ouvrent ni boutiques ni maisons. Dieu (qu'il soit exalté!) nous délivre tous ensemble. Tu me demandes si je me suis établi ici et si j'y gagne ma vie: le pays est désert et ses habitants sont pauvres, morts; il est de la dépendance de Jérusalem. On n'égorge ici ni pendant la semaine ni pour le jour de samedi; la volaille est ici conservée dans du sel. Le pays est froid pendant un long espace de temps. Je compte, si Dieu le permet, revenir après le jeûne du « petit jeûne ». Dieu (qu'il soit exalté!) veuille nous réunir bientôt. Je te prie aussi d'avoir l'obligeance d'acheter pour ma cousine maternelle Sabiah, sur les dix dinars, des voiles verts et bleus pour trois dinars; de même, tu auras l'obligeance d'acheter une tunique pour le rouleau de la loi et tu remettras le tout à celui qui partira pour Kaïrouan pour qu'il apporte (les voiles) à ma cousine maternelle Sabiah et la tunique pour un rouleau de la Loi, à Kaïrouan.

Peut-être que Berhoun (Dieu le mentionne en bien!) s'en chargera-t-il ou quelque autre que tu voudras, mais ne néglige pas de le faire, car c'est pour Sabiah, une orpheline. Dieu t'accorde des enfants mâles et nous fasse assister à ta joie. Je t'ai écrit la douzième (?) lettre, j'espère qu'elles te parviendront. Je te prie de surveiller l'état de la boutique et de m'y remplacer, car je sais avec quelle bienveillance tu remplis à mon égard tes devoirs de concitoyen. Dieu t'accorde pour cela une bonne récompense! Je te prie de ne pas me priver de tes lettres en tout temps, car je ne vois ici personne de passage, Dieu (qu'il soit exalté!) nous réunisse dans les meilleures conditions. Dans le cas où Sidi Ishak est à Misr, tu lui transmettras mes salutations ainsi qu'à son fils et à Mousa. Dieu (qu'il soit exalté!) est le juge universel.

J'aurais voulu me trouver à Misr pour être témoin de sa justice. S'il est donc à Misr, écris-moi à ce sujet. Écris-moi aussi sur l'état de la boutique dont m'a parlé El Kohen et comment vont les autres affaires. Dieu (qu'il soit exalté!) ne me séparera point de toi. Je te jure par mon père, cela m'a autant réjoui de recevoir ta lettre que d'être arrivé sain et sauf. S'il te fallait quelque chose d'ici, dis-le moi et je te l'apporterai.

Tu transmettras mes salutations à R. Nehorai et tu le féliciteras de ma part de son excellente santé. J'avais, en effet, reçu une lettre d'El Kohen me disant qu'il était malade à Barkah, ce qui m'avait, par mon père, beaucoup affligé, et lorsque j'ai appris qu'il était de retour, cela m'a procuré

du plaisir. Il a sévi ici et à Ramleh une épidémie et personne de nous n'espérait (y échapper), ni moi ni les miens. Nous sommes restés à Ramleh pendant un mois au lit et à Jérusalem davantage et nous avons dit: Béni soit Celui qui accorde ses faveurs aux coupables! Personne de nous n'espérait plus vivre. Et j'ai dépensé beaucoup depuis que j'ai quitté la boutique; si je disais le tiers de ma bourse je serais au-dessous de la vérité. Que Dieu (qu'il soit exalté!) veuille nous le rendre et hâter ce moment. Quant au reste des dix dinars, tu les remettras à El Kohen. Reçois le salut ainsi que Sidi Ishak et W. . . . et Musa et R. Nehoraï et Berhoun et tous ceux de qui nous sommes séparés; salue-les ainsi que Sidi Abi Zakari Juda.

DEUX ÉPITAPHES JUDÉO-ARABES

Entre autres curiosités intéressant l'histoire et la littérature juives, M. David Salomon Sassoon possède deux pierres tombales, munies d'épithètes arabes en caractères hébraïques. Elles lui viennent de Bagdad, et il a bien voulu nous autoriser à les publier.

Faute de date, il est difficile de déterminer laquelle des deux pierres est la plus ancienne; mais on verra que, si différentes qu'elles soient par les dimensions, elles offrent de nombreux points de ressemblance, et par l'âge elles ne doivent pas différer beaucoup l'une de l'autre.

Donnons la première place à la plus grande, à celle dont les lignes sont séparées par un trait horizontal, ou nervure distinctive, tracée en relief, à l'instar des caractères eux-mêmes. La pierre, en longueur, a 50 cent., sur une largeur de 40 cent. et une épaisseur de 5 cent. 2 en haut et 6 cent. 2 en bas. L'épithète est conçue en ces termes, sauf lacune produite par la cassure aux lignes 4 et 5 :

חסן בן פזלאן	1
רחמיה אללה	2
ורצו ענה ראס	3
כנה מע הצרי	4
קרבן וחסידיה	5
אמן סלה	6

Hassan, fils de Fodhlân. Puisse Dieu lui accorder sa miséricorde et lui faire grâce et que son séjour soit (assigné) avec les justes et les gens pieux! Amen, Séla.

Extérieurement, cette inscription ne diffère de la suivante que par les lignes de séparation, indice d'usage arabe.